

Marek Syrnyk

Walcz

Szkolnictwo ukraińskie w Polsce w okresie międzywojennym

Artykuł opublikowany został w materiałach konferencji naukowej „Dzieje kształtowania się polskich instytucji oświatowych”, organizowanej przez Instytut Historii Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, red. E.A.Mierzwa, NWP, Piotrków Trybunalski 2002, s.331-341

Według szacunkowych danych J. Żarnowskiego¹ Ukraińcy stanowili 15,3% ogółu ludności Polski w 1931 roku (4 mln 884 tys. osób). Odwołujemy się tutaj do tych danych, ponieważ zarówno same wyniki, jak też interpretacje i opracowania dwóch powszechnych spisów ludności przeprowadzonych w Polsce w roku 1921 oraz 1931 przez wielu ówczesnych badaczy, jak też współczesnych nam naukowców uważane są za wysoce nieobiektywne. Była to najliczniejsza grupa narodowościowa Drugiej Rzeczypospolitej. Zamieszkiwała w zwartych skupiskach w województwach: lubelskim, wołyńskim, poleskim, lwowskim, stanisławowskim, tarnopolskim, krakowskim. W niektórych z nich (stanisławowskie, wołyńskie i tarnopolskie) stanowiła zdecydowaną większość.² Należy od razu zaznaczyć, iż Ukraińcy nie byli grupą napływową, emigracyjną, chociaż znajdowały się także w Polsce skupiska uciekinierów z Ukrainy Naddnieprzańskiej – byłych urzędników i wojskowych Ukraińskiej Republiki Ludowej, czy też osób z różnych powodów obawiających się pozostania w Ukraińskiej SRR.

Ukraińcy znajdowali się w dość specyficznej sytuacji. Znaleźli się w granicach Polski po przegranej z nią wojnie (Galicja). Ponadto w okresie panowania austriacko-węgierskiego podobnie jak Polacy uzyskali znaczne zdobycze w zakresie wolności narodowej: szkolnictwie, oświacie, kulturze, życiu politycznym i obywatelskim oraz ekonomicznym. Zupełnie inaczej niż ta część Ukraińców, która do 1914 roku znajdowała się pod panowaniem rosyjskim, i która dopiero w okresie I wojny światowej uzyskała pewien dostęp do kultywowania swego życia narodowego. Stąd też różnice zarówno w świadomości narodowej, jak też w wyrażanym stosunku do kreowanego niedawno państwa polskiego: Ukraińcy Wołynia, Polesia, Podlasia i Chełmszczyzny zaakceptowali je (o czym świadczy chociażby ich udział w pierwszych wyborach do parlamentu w 1921 roku), Ukraińcy Galicji natomiast długo jeszcze traktowali administrację polską jak kolejnego okupanta.

¹ Żarnowski J., Społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej, Warszawa 1973., s. 376

² Torzecki R., Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929, Kraków 1989, s. 11-12

Pamiętajmy, że wciąż jeszcze funkcjonowały przedstawicielstwa ukraińskich rządów (UNR i ZURN na emigracji). Natomiast sprawa przynależności i odrębności Galicji pozostawała w gestii Rady Ambasadorów, która dopiero w 1923 roku zdecydowała się przyznać ten region Polsce, zobowiązując Polskę jednocześnie do przyznania jej szerokiej stosunkowo autonomii.³

Zupełnie innym problemem – aczkolwiek ważkim – był także stosunek kolejnych rządów polskich, zarówno obnośnie polityki narodowościowej w znaczeniu szerokim, ogólnym, a szczególnie w interesującym nas tutaj wybranym aspekcie – do mniejszości ukraińskiej. Łamy tego artykułu nie pozwalają nam zająć się tym zagadnieniem w szerszym zakresie. Stwierdzić jedynie należy, iż była to polityka co najmniej ambiwalentna – nadająca dość szeroki zakres swobody, jak w przypadku rządów wojewody Józefskiego na Wołyniu, po pacyfikacje w Galicji oraz sprawy rewindykacyjne cerkwi, tworzenie enklaw polskich osadników cywilnych i wojskowych.⁴

Ukraińskie szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1918-1939

Tuż przed wybuchem I wojny światowej w roku szkolnym 1912/1913 istniało w Galicji 2420 szkół ludowych z ukraińskim językiem nauczania.⁵ W znacznej mierze były to jednak szkoły najniższego szczebla organizacyjnego, tzn. szkoły jedno- i dwuklasowe. Specyfiką Ukraińców było to bowiem, iż zamieszkiwali oni głównie wsie (ok. 80% tej ludności żyło z pracy na roli). Wobec tego też bardzo znaczny był też wśród tej części społeczeństwa odsetek analfabetów. W 1910 roku wynosił on:

- wśród osób pomiędzy 8 – 11 rokiem życia – 58 %;
- wśród osób pomiędzy 12 – 21 rokiem życia – 57,7%
- wśród osób pomiędzy 21 – 31 rokiem życia – 61,8%⁶

W tym samym czasie w ukraińskich szkołach ludowych Galicji pracowało 2500 nauczycieli. Na pozostałych obszarach (Wołyń, Polesie, Podlasie, Chełmszczyzna) ukraińskich szkół ludowych do 1914 roku nie było. Zaborca rosyjski bowiem z całą stanowczością realizował idee tzw. dekretu emskiego z 1876 roku, w myśl którego język ukraiński nie istniał. Zaczęto je tworzyć dopiero po 1915 roku z chwilą wejścia na te tereny wojsk niemieckich oraz oddziałów Ukraińskich Siczowych Strzelców. Z chwilą ustanowienia rządu ukraińskiego (Centralnej Rady) oraz proklamowania państwa ukraińskiego (Ukraińskiej Republiki Ludowej) w 1918 roku obejmującego także Chełmszczyznę, zaczęto tworzenia na tym terenie ukraińskiej administracji szkolnej – Komisariat

³ Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939, t.I, Warszawa 1989, s.518.

⁴ Krasicki S., Polityka wojewody Józefskiego na Wołyniu w świetle cyfr i faktów, Stratyń 1937, a także: Baran S., Cerkiew prawosławna na Chełmszczyźnie. Przemówienia i interpelacje posłów ukraińskich w Sejmie i Senacie, Lwów 1938r.

⁵ Herasymowycz I., Szkolnictwo schidnoji Hałyczyny w cyfrach, [w:] Nowyj Czas, 1931r., s.4-5

⁶ Biłeńkyj W., Nehramotnist' a narodna szkoła, [w:] Perszyj proswitno-ekonomiczny konhres, Lwiv 1910, s.166

Oświaty Ludowej dla Chełmszczyzny, Podlasia i Polesia. Na podległym Komisariatowi terenie pracowało w 1918 roku⁷:

- 64 szkoły ludowe dwuklasowe;
- 38 szkół jednoklasowych dwuoddziałowych;
- 336 szkół parafialnych;
- 52 szkoły (klasy drugie bez pierwszych);
- 1555 szkół jednoklasowych jednodziałowych.

Zaznaczmy od razu, iż wspomniana statystyka odnosi się do wszystkich bez wyjątku szkół – polskich, rosyjskich, ukraińskich. W 1920 roku na Wołyniu i Polesiu funkcjonowało 656 ukraińskich szkół ludowych – z dużym więc prawdopodobieństwem należy założyć, iż ich liczba na wspomnianym terenie nie przekraczała 1000 (w 1918 roku).⁸ W tej liczbie około 22 placówki działały w powiatach Radzyń, Konstantynów, Biała, Włodawa (1917-1918).⁹

System szkolny mniejszości narodowych regulowała wprowadzona w 1924 roku ustawa zwana potocznie od jej twórcy – lex Grabski. W myśl przepisów tejże ustawy w Polsce zaczęto tworzyć szkoły z językiem wykładowym danej mniejszości oraz tzw. szkoły utrakwistyczne. Do jej wprowadzenia wystarczył wniosek rodziców 20 dzieci. O charakterze szkoły (języku) miały decydować tzw. plebiscyty szkolne – pierwszy z nich odbył się w sierpniu 1924r. – wówczas to 1814 gmin ukraińskich w Polsce złożyło 99.935 deklaracji odnośnie organizacji szkół ukraińskich. Obejmowały one 138.284 dzieci. W 1925 roku wnioski o szkołę ukraińską złożyło już około 100 tysięcy rodziców (200.000 dzieci). Dla porównania – w 1932 – łącznie 350.000 deklaracji z wymogiem organizacji szkoły z ukraińskim językiem wykładowym.¹⁰ Dekretem Prezydenta RP z 29 września 1930 roku ograniczono przeprowadzanie plebiscytów szkolnych – miały się one odąd odbywać raz na siedem lat. Znamiennym jest, iż w 1937 roku władze szkolne Lwowa zwróciły się do rządu RP z prośbą o całkowitą rezygnację z plebiscytów, bowiem służyły one wzrostowi antypolskich nastrojów w regionie.¹¹

Sieć szkół (ukraińskich i utrakwistycznych) powszechnych w Polsce w wybranych latach przedstawia tabela 1.

Tab.1 Ukraińskie szkoły powszechne w Polsce w latach 1922-1938¹²

Rok	Okręg szkolny lwowski i krakowski	Okręg szkolny wołyński	Okręg szkolny poleski	Ogółem
-----	-----------------------------------	------------------------	-----------------------	--------

⁷ Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół Komisariat Oświaty Ludowej, Pidrachunok początkowych szkół na Chołmszczyźnie, Pidlaszszju, Polissju, w kowelskomu powiata na Wołyniu, ta pińskomu na Minszczyźnie

⁸ Łysiak P., Szkolnictwo powszechne ukraińskie, [w:] Natio, 1927r., Nr 3-4, s. 38

⁹ Olinyk P., Łycholittja Chołmszczyzny i Pidlaszszja, Praga 1941, s.97

¹⁰ Centralny Derżwnyj Istoryczny Archiw u Lwowi, fond 179, opys 2, sprawa 3437, arkusz 42

¹¹ CDIA u Lwowi, f. 179, op. 1b, spr. 262, a.35

¹² Ukrainśkyj Statystycznyj Ricznyk 1935, s. 160

1922/23	2555	443	22	3025
1923/24	2498	360	3	2861
1924/25	2254	301	3	2558
1925/26	1280	-	1	1281
1926/27	944	2	1	947
1927/28	826	8	1	835
1928/29	791	8	1	800
1929/30	781	10	-	791
1930/31	129	10	-	139
1934/35	441	8	-	457
1937/38	455	6	-	461

Łatwo zauważyć, że w całym okresie dwudziestolecia międzywojennego następował w Polsce znaczny spadek ukraińskich szkół powszechnych. Temu procesowi towarzyszył jednocześnie wzrost liczby placówek utrakwistycznych (ukraińsko-polskich lub polsko-ukraińskich). Dla porównania – w 1930/31 roku szkolnym, w momencie największego spadku liczby placówek z ukraińskim językiem wykładowym – ich liczba sięgnęła 2378 zakładów we wszystkich 4 okręgach szkolnych (lwowskim, łuckim, poleskim i krakowskim). Należy też nadmienić, iż język ukraiński był także jednym z przedmiotów nauczania w części pozostałych szkół powszechnych, z ograniczeniem jednak okręgów łuckiego (wołyńskiego) i lwowskiego.¹³

Interesująco przedstawiają się wspomniane dane, jeżeli zestawić je procentowo w odniesieniu do poszczególnych okręgów szkolnych.

Chociażby przykład Okręgu Szkolnego Krakowskiego. W 1921/22 roku szkolnym istniały tu 63 szkoły z ukraińskim językiem nauczania (3,6%) w powiatach: gorlickim (29 placówek), grzybowskim (15), jasielskim (4), nowosądeckim (2). Zostały one wszystkie zutrakwizowane i w roku 1937/38 było ich jedynie 58 – na wspomnianym obszarze.¹⁴

Około 75% ze wszystkich ukraińskich i ukraińsko-polskich szkół powszechnych w Polsce w omawianym okresie, były to placówki I i II stopnia. Ponadto powszechność nauczania na terenach wschodnich II RP wynosiła (1934/35)¹⁵:

Wiek uczniów

7 lat – 64,5%	12 lat – 73,7%
8 lat – 80,8%	13 lat – 54,4%
9 lat – 82,9%	14 lat – 13,7%

¹³ Encyklopedia ukrainoznawstwa, t.III, s. 945

¹⁴ Ruta Z., Szkolnictwo powszechne w okręgu szkolnym krakowskim 1918-1939, Wrocław 1980, s. 88-89

10 lat 83,2%

11 lat – 81,5%

Szkolnictwo średnie

Całkowicie odmienna od szkolnictwa powszechnego była kwestia oświaty szczebla średniego. Ukraińcy bowiem w okresie 1918-1939 zdołali nie tylko utrzymać swój stan posiadania z 1914 roku, ale jeszcze go rozbudować. Czynnikiem sprzyjającym w tym względzie był fakt, iż dużą część tych szkół, stanowiły szkoły prywatne.

Tab.2 Ukraińskie państwowe i prywatne szkoły średnie w Polsce w latach 1918 – 1939 (państwowe i prywatne)¹⁶

Rok	Szkoły państwowe	Szkoły prywatne	Ogółem
1921/22	17	7	24
1922/23	8	14	22
1923/24	6	16	22
1927/28	6	16	22
1930/31	8	16	24
1931/32	8	16	24
1932/33	7	16	23
1935/36	7	16	23
1937/38	7	19	26

Wspomniane dane obejmują także licea.

Większość ukraińskich szkół średnich była placówkami o profilu humanistycznym. Od 1924 roku przedmiotem maturalnym w tych szkołach stał się także język polski.

Zakłady prywatne prowadzone były głównie przez towarzystwo „Ridna Szkoła”. Istniały one między innymi w Przemyślu, Lwowie, Kołomyi, Tarnopolu, Stanisławowie, Drohobyczu, Jaworowie, Rohatynie, Czortkowie, Horodence, Brzeżanach, Stryju, Turce, Łucku. Większość z nich (zakłady galicyjskie) miała długą tradycję wywodzącą się jeszcze z czasów austriackich.

Szkolnictwo zawodowe

¹⁵ Grabowska W., Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932-1939, Wrocław 1976, s.159

¹⁶ Herasymowycz I, op.cit. s.5

Ukraińskie szkolnictwo zawodowe miało do 1932 roku charakter prywatny. Placówki prowadzone były przez towarzystwa oświatowe (Proswita, Ridna Szkoła) oraz rozmaite spółdzielnie i kooperatywy ukraińskie, kształcące fachowców na swoje branżowe potrzeby (t-wo Siłskij Hospodar, Rewizyjny Związek Ukraińskich Spółdzielni, placówki wyznaniowe).

Wspomniana już wcześniej Ridna Szkoła utrzymywała w wybranych latach:

1925 – 6 placówek zawodowych

1926 – 6

1930 – 9

1932 – 9

1933 – 9

1935 – 11

1938 – 16

Kształciło się w nich około 1457 uczniów (1933). W następnych latach ta liczba spadła z uwagi na tworzenie sieci państwowych szkół zawodowych. W okręgu szkolnym lwowskim utworzono do 1938 roku 5 takich zakładów, w których uczyło się 600 uczniów.¹⁷

O rozwoju ukraińskich szkół zawodowych możemy mówić po wprowadzeniu w 1932 roku reformy szkolnej J. Jędrzejewicza. Główną zaletą tejże reformy w odniesieniu do ukraińskiego szkolnictwa zawodowego, było wprowadzenie obowiązku dokończenia się młodzieży do 18 roku życia. Tylko w okresie 1932-1935 powstało w Galicji 116 polsko-ukraińskich kursów zawodowych oraz 6 kursów ukraińsko-polskich.¹⁸

Stan ukraińskiego prywatnego szkolnictwa zawodowego w 1938/39 roku szkolnym ilustruje tabela 3.¹⁹

Tab. 3 Ukraińskie prywatne szkoły zawodowe i kursy w roku 1938/39

Miejscowość	Typ szkoły	Założyciel	Liczba uczniów
Lwów	- 3-letnie koedukacyjne Liceum Spółdzielcze	Rewizyjny Związek Ukraińskich Spółdzielni	41
	- 4-letnie koedukacyjne Gimnazjum	Ridna Szkoła	285

¹⁷ Ridna Szkoła, 1938r., s.12

¹⁸ Herasymowycz I., Szkolnictwo w Hałyczyni wid 1772r..., s.870

¹⁹ Ridna Szkoła, 1938, s.12

	Kupieckie - 1-roczy Handlowo- Spółdzielczy Kurs - 1-roczy Administracyjno- Handlowy Kurs - 4-letnie Gimnazjum Krawieckie - Żeńska Szkoła Zawodowa	Ridna Szkoła ss.Bazylianki ss.Bazylianki ss.Bazylianki	116 100 115 -
Stanisławów	4 – letnie Gimnazjum Kupieckie	Ridna Szkoła	46
Jaworów	1 – roczny Kurs krawiecki	Ridna Szkoła	29
Przemyśl	Prywatne Liceum Handlowe	Ukraiński Instytut dla Dziewcząt	-

Szkolnictwo wyższe

Naturalną konsekwencją rozbudowy ukraińskiego szkolnictwa w czasach Austro-Węgier było dążenie do organizacji własnej uczelni wyższej. W 1912 roku parlament wiedeński przyjął uchwałę wyrażającą zgodę na utworzenie we Lwowie ukraińskiego uniwersytetu. Niestety, wybuch wojny w 1914 roku stanął na przeszkodzie realizacji tego zamierzenia. Do tego też roku na uczelni lwowskiej Ukraińcy posiadali 7 katedr i 12 wykładowców. W uniwersytecie tym pobierało naukę 1410 studentów narodowości ukraińskiej.²⁰ W roku 1919 wszystkie ukraińskie katedry zostały przez władze polskie rozwiązane. Nie rozwiązano natomiast problemu ukraińskiego uniwersytetu. Jak duża była determinacja tego społeczeństwa w tym względzie, świadczy historia dwóch tajnych uczelni ukraińskich funkcjonujących we Lwowie w latach 1921- 1925. Bazą ich istnienia były właśnie wspomniane katedry ukraińskie. Bezpośrednio bowiem po ich likwidacji przystąpiono do organizacji tzw. kursów naukowych, których otwarcie zaplanowano na 1 października 1919r. Ich prowadzenie i organizację powierzono Naukowemu Towarzystwu im. Tarasa Szewczenki we Lwowie. Władze tego towarzystwa zwróciły się do Namiestnictwa Galicyjskiego z prośbą o

²⁰ Bajik Ł.H., Za oświatę dla trudiaszczych, Lwów 1983r., s.58

legalizację kursów, na co otrzymały decyzję odmowną, powołując się na pewne nieścistości wynikające ze statutu NTSz. Ukraińcy zwrócili się wówczas w stronę Towarzystwa Naukowych Wykładów im. P.Mohyły, które to już nie oglądając się na zgodę władz w dniu 20.X1919r. rozpoczęło wykłady. Prowadzono je w trzech sekcjach: historyczno-filologicznej, matematyczno-przyrodniczej i prawniczej. Tajne kursy organizowano w ten sposób aż do 1921 roku.²¹

Posiadały one w tym czasie 21 katedr, a w zajęciach uczestniczyło 101 słuchaczy.

Okres wakacji 1921 roku był czasem intensywnej pracy nad organizacją uniwersytetu. Działania koordynowała grupa wykładowców i działaczy oświatowych: prof. Wasyl Szczurat, prof. Iwan Świącicki, Iwan Krypjakewycz, Bohdan Barwiński, Wasyl Herasymczuk. Starania naukowców zostały podtrzymane przez partie polityczne.

Uniwersytet rozpoczął działalność jesienią 1921 roku. Funkcjonował Senat uczelni, rektorem wybrano W.Szczurata.. Zdołano uruchomić w tym czasie 3 wydziały z 58 katedrami. Wykłady odbywały się w różnych lokalach Lwowa. Jednocześnie policja starała się utrudnić funkcjonowanie uczelni poddając studentów i towarzystwa permanentnej inwigilacji, rewizjom. Za udostępnienie lokalu groziła delegalizacja.²²

Pomimo tego uczelnia rozwijała się. W następnym roku istniało już 60 katedr, a pracę dydaktyczną prowadziło 50 wykładowców. Senat tworzyli w tym okresie: prof.W.Szczurat, dr.Iwan Bryk, dr. Stefan Bałej, dr. Jewhen Makaruszka, dr. Iwan Krypjakewycz, dr. Roman Kowszewycz, dr. Hryhorij Kostelnyk. Funkcjonowały trzy wydziały: filozoficzno-filologiczny, prawniczy i medyczny. Ten ostatni posiadał nawet własne prosektorium. Świadectwa Uniwersytetu (jak też i Politechniki) uznawane były między innymi w Czechosłowacji, Austrii, Niemczech, Jugosławii, Gdańsku. Oczywiście w Polsce dyplomów ukraińskich tajnych uczelni nie honorowano. W najlepszym okresie dla uniwersytetu, tj w roku 1922/23 kształciło się w nim 1014 słuchaczy.²³ Jest liczbą znaczną – dla porównania w tym samym czasie w Uniwersytecie im.J.Kazimierza we Lwowie studiowało jedynie ok. 100 Ukraińców.

W 1922 roku utworzono także we Lwowie tajną Politechnikę ukraińską. Posiadała ona trzy wydziały: inżynierii budownictwa, budowy maszyn oraz leśno-agronomiczny. W szczytowym okresie istnienia kształciło się w tej uczelni 156 osób (1922./23).²⁴

Politechnika, podobnie jak Uniwersytet przetrwała do 1924/25 roku szkolnego. Niestety, okazało się że dłuższe utrzymywanie placówek ze względu na ubóstwo społeczeństwa ukraińskiego jest niemożliwe, a ponadto ich ukończenie nie dawało absolwentom żadnych praw w Polsce. Przez cały jednak czas istnienia obu uczelni trwały usilne zabiegi o ich legalizację. Nie zostały one jednak uwieńczone powodzeniem.

²¹ CDIA u Lwowi, f.310., op.1, wz.98

²² ODA, f. 271, op.1, spr. 336, ł.3

²³ CDIA u Lwowi, f. 310, op.1, wz.5

²⁴ CDIA u Lwowi, f.310, op.1, wz. 1, 2, 4

Przepychanki pomiędzy stroną polską a ukraińską w kwestii uniwersytetu trwały do końca istnienia II RP. Przedstawiano kolejne propozycje, jednak obie strony trwały przy swoim zdaniu. Jak się wydaje najważniejszym problem była kwestia lokalizacji takiej placówki. Dla Ukraińców naturalną siedzibą był Lwów. Strona rządowa natomiast przedstawiała różne koncepcje – poczynając od Stanisławowa, Przemyśla, a na Krakowie i Warszawie kończąc. Niejako tego efektem było powołanie w Warszawie w 1930 roku Ukraińskiego Instytutu Naukowego, który jednak nie posiadał praw uczelni wyższej.

W tej sytuacji jedyną placówką zasługującą na to miano pozostawała Greckokatolicka Akademia Teologiczna, założona w 1929 roku we Lwowie. Uczelnię powołano z inicjatywy arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego, metropolity greckokatolickiego. Organizatorem i pierwszym rektorem tej uczelni został natomiast późniejszy kardynał i metropolita, męczennik kościoła greckokatolickiego ks. Josyf Slipyj.

Akademia Teologiczna była uczelnią dwuwydziałową, funkcjonowały bowiem wydziały: teologiczny i filozoficzny. Przy Akademii otwarto w 1932 roku muzeum ukraińskiej sztuki cerkiewnej. W 1935 roku kształciło się w niej 365 studentów. Podejmowano starania, by Akademia uzyskała status podobny do KUL, jednak nie odniosły one pozytywnego rezultatu.²⁵

Oświata pozaszkolna

W II RP działalność oświatową prowadziło szereg różnorodnych organizacji i towarzystw. Ramy tego artykułu pozwalają jedynie na ich pobieżne przedstawienie i krótką charakterystykę. Wydaje się, że najważniejszym z tych towarzystw (zarówno ze względu na działalność, jak też tradycje) była powstała jeszcze w 1868 roku Proswita. Zrzeszała ona w 1935 roku 31 tysięcy członków, posiadała 83 filie na terenie Galicji, prowadziła 3071 czytelni oraz 2915 bibliotek. Proswita była wydawcą serii tzw. tanich książeczek, przeznaczonych dla biednej ludności wiejskiej, a oprócz tego serii Ukraińskie Piśmiennictwo, Biblioteka Gospodarcza, Biblioteka Ludowa, Biblioteka Ogólna, Biblioteka Historyczna, Uczcie się Bracia Moi. Organizowała kursy, wykłady, tworzyła stałe i wędrowne biblioteki, zespoły teatralne, chóry i inne zespoły artystyczne. Odpowiednikiem Proswity na terenie byłego zaboru rosyjskiego były Proswity na Wołyniu (później Proswitjański Chaty) oraz Ridna Chata działająca na terenie Chełmszczyzny. Bardzo pręźnie działało też Naukowe Towarzystwo im. Tarasa Szewczenki, założone również jeszcze w XIX wieku we Lwowie. Chlubą tego towarzystwa była jego biblioteka oraz działalność wydawnicza. Serie edytorskie nosiły nazwy Zapisków. NTSz otrzymywała rządowe subsydia na swoją działalność.

²⁵ Kłoczowski J., Zarys dziejów Kościoła Katolickiego w Polsce, Kraków, 1986r., s. 297 oraz Senyca P., Switylnyk istyny, cz.II, Toronto 1976r., s.391

Prace w dziedzinie oświaty prowadziły też towarzystwa:

Sojuz Ukrainok< Ukraińska Zachoronka, Towarzystwo Kolonii Wakacyjnych, Mariackie Towarzystwo dla Pań, i inne. Istniał ukraiński skauting – Płast, kontynuujący również jeszcze tradycje z czasów austriackich.

Niestety, na omówienie szeregu problemów nie pozwalają łamy dzisiejszego artykułu. Dlatego należy go traktować jedynie sygnalnie. System oświaty ukraińskiej w II RP wymagałby szerszego przedstawienia i rozwinięcia niektórych kwestii. W niniejszym opracowaniu szerzej przedstawiono jedynie te które, zdaniem autora stanowiły kręgosłup oświaty ukraińskiej. Oświaty mającej znaczne osiągnięcia, jednakże borykającej się też ze znacznymi problemami, wynikającymi z ówczesnej sytuacji. I to zarówno tej politycznej, jak też społecznej i ekonomicznej.